

АНОТАЦІЯ

Пен Сіюе. Методика формування тембрового слуху майбутніх учителів музики у процесі інструментального навчання. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 01 Освіта за спеціальністю 014 Середня освіта (музичне мистецтво). – Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, Київ, 2021р.

У дисертації представлено результати дослідження формування тембрового слуху майбутніх учителів музики як важливої передумови їхньої подальшої ефективної музично-виконавської діяльності. Розглядаючи темброве звучання як якість, за допомогою якої розрізняється висотність звуків та їх звукова колоритність, підкреслено, що завдяки саме цій якості звучання одного чи групи інструментів чи голосів звучання вирізняється поміж інших. На основі аналізу різних висотних елементів як закономірностей взаємозв'язку тембру та висоти звуку визначено, що темброве враження звучання виникає у процесі сприйняття комплексу одночасних звуків, яке аналізується слухом так, що лише певною мірою контролюються періодичні зміни звуковисотності та інтенсивності.

Підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва до розвитку тембрового слуху учнів є важливим завданням їх фахового становлення. Розглядаючи тембровий слух як здатність людини повноцінно сприймати усі багатогранні барви музичного мистецтва, виникає необхідність успішного формування цієї здатності в учнів. З цієї позиції темброво-слуховими звуковими особливостями виокремлено: можливості діапазону, значення обертонів, специфіку тембрової виразності, звуковий колорит та регістрово-виконавську виразність.

Обґрунтовано методологічні підходи до фахової підготовки майбутніх учителів музики, а саме: системно-ціннісний, синергетичний, рефлексивно-

усвідомлений, творчий, акмеологічний. Системно-ціннісний підхід спрямований на забезпечення цілісності у формуванні знань студентів, що актуалізує інтеграційні властивості об'єктів, їх походження, зв'язки та структуру на основі методологічних принципів системності та всебічності вивчення явищ і процесів. Синергетичний підхід підготовки майбутніх фахівців до практичної роботи з учнями передбачає існування потенційних структур та складних цілісних систем, виявлення специфічних особливостей, що підпорядковуються загальним законам виникненням цих структур, які мають можливість самоорганізовуватися. Рефлексивно-усвідомлений підхід підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до практичної роботи з учнями пов'язаний з осмисленням музично-педагогічної діяльності, з розвитком та реалізацією власної індивідуальності в цьому процесі. Творчий підхід підготовки студентів факультетів мистецтв до тембро-слухового сприйняття музичних творів потребує створення творчої атмосфери навчальних занять, що сприяє підвищенню виконавсько-інструментального рівня та охоплює формування ціннісних художніх орієнтацій засобами музичного мистецтва. Акмеологічний аспект підготовки студентів факультетів мистецтв педагогічних університетів до продуктивної роботи з учнями проєктує такий ступінь їх зрілості, коли індивідуальні, особистісні та суб'єктно-діяльнісні характеристики вивчаються у єдності, в усіх взаємних зв'язках, з метою сприяння досягнення вищих рівнів розвитку. З позиції акмеологічної освіти майбутньому фахівцю необхідно мислити професійно, творчо, компетентісно.

Дослідницьку увагу було спрямовано на процесуально-функціональний аналіз формування тембрового слуху студентів факультетів мистецтв педагогічних університетів, що відповідають складній методології означеного процесу та включає: пізнавальну, дослідницьку, корекційну, творчу, прогностичну функції.

Основними принциповими положеннями формування тембрового слуху майбутніх учителів музики нами визначено: інтеграцію міжпредметних знань

у підготовці до виконавської діяльності; спрямованість навчальної діяльності на музично-слухове виконавство; емоційно-регулятивну насиченість навчально-виконавського процесу; рефлексивність мистецького навчання; творче самовдосконалення навчально-виконавської діяльності.

Розроблена структура тембрового слуху студентів охопила: пізнавально-інформаційний, когнітивно-операційний, оцінно-емпатійний, результативно-діяльнісний компоненти. Пізнавально-інформаційний компонент характеризує рівень музичної ерудиції та визначається необхідністю накопичення музикознавчих та методичних знань студентів, розвитком темброво-слухових умінь та активізацією їхнього музичного мислення. Показниками пізнавально-інформаційного компоненту визначено: змістовність і переконливість аналізу інструментальних творів; обізнаність у жанрових і стильових особливостях інструментальних творів, що виконуються; системність і гнучкість знань щодо історико-теоретичних основ інструментального виконавства.

Когнітивно-операційний компонент охоплює обізнаність студентів у засобах музичної виразності, наявність елементарних відомостей з ансамблевого виконання, що свідчить про міру сформованості знань щодо інструментального мистецтва і бажання їх розширювати. Показниками когнітивно-операційного компоненту визначено: вияв бажання студентів до розучування нового репертуару, уважне слухання пояснень щодо змісту і побудови художніх образів музичних творів; наявність елементарних відомостей щодо виражальних тембральних засобів та особливостей ансамблевого виконання; схильність до асоціювання художніх образів творів.

Оцінно-емпатійний компонент визначає ступінь здатності майбутніх учителів музики до оцінки емпатійно-вольового стану у виконавській діяльності. Показниками оцінно-емпатійного компоненту охоплено: вияв емоційної захопленості процесом усвідомлення та виконання творів інструментальної музики; здатність до рефлексивного аналізу та саморегуляції

педагогічних ситуацій; уміння контролювати себе у процесі власних мистецьких та педагогічних дій.

Результативно-діяльнісний компонент акумулює функціонування всієї змістово-структурної моделі формування тембрового слуху студентів, що спрямована на творчу самореалізацію майбутніх учителів музики. Критерієм результативно-діялісного компонента виступає міра орієнтації студентів на діялісно-творчу самореалізацію у практичній діяльності. Показники: потреба у рефлексійній усвідомленості фахової діяльності; творчі вияви студентів у процесі вивчення інструментальних творів; уміння критично оцінювати результати виконавської діяльності.

Для успішного формування тембрового слуху студентів факультетів мистецтв педагогічних університетів нами розроблені педагогічні умови, а саме: створення позитивного навчально-виконавського середовища; актуалізація прагнення студента до особистісного виконавського самовираження; фахова спрямованість до самоконтролю темброво-слухових уявлень; активізація навчальної діяльності за рахунок ефективного використання інтерактивних технологій; спонукання студентів до інформаційної модернізації навчального процесу.

Розроблено методичну модель формування тембрового слуху майбутніх учителів музики в процесі інструментального навчання, що від постановки мети й основних завдань охоплює: наукові підходи, основні принципові положення мистецького навчання, педагогічні умови, етапи педагогічної роботи, ефективні методи формування означеного феномена, що разом становить повний технологічний цикл.

Представлені етапи дослідно-експериментального дослідження, (констатувальний, контрольний, формувальний) забезпечили реалізацію поставленої мети та впровадження розробленої авторської експериментальної методики, відповідно до логіки формування у студентів факультетів мистецтв педагогічних університетів тембрового слуху в процесі інструментального навчання, а також дозволили експериментально перевірити її ефективність. На

констатувальному етапі експерименту завдяки діагностичним методам були встановлені рівні сформованості тембрового слуху майбутніх учителів музики, а саме: високий, середній і низький.

Авторська експериментальна методика охопила чотири етапи: пізнавально-аналітичний, мистецько-виконавський, ціннісно-усвідомлений, творчо-оцінювальний. Перший етап дослідно-експериментальної роботи був спрямований на засвоєння компетенцій щодо тембральності звукових потоків при виконанні інструментальних музичних творів та самоаналізу методик їх застосування. Для ефективності протікання дослідно-експериментальної діяльності на цьому етапі ми вирішували такі завдання: спонукання майбутніх учителів музики до вмотивовано-усвідомленого використання акустичних прийомів гри в умовах еволюційних процесів розвитку інструментального виконавства; виявлення закономірностей сприйняття акустичних властивостей звуку та їх відтворенням на різних музичних інструментах; допомога в адаптації студентів щодо пізнання шедеврів світової інструментальної музики. Основними методами на цьому етапі були: демонстраційно-образні, інтерпретаційні, артикуляційні, комплексні тренінги, кейс-методи, створення ситуацій вибору та ін.

Другий етап експериментальної роботи - мистецько-виконавський – сприяв забезпеченню студентів необхідними для інструментального виконавства музичними знаннями та формування музично-виконавських та тембрально-слухових умінь. На цьому етапі відбувалось комплексне опанування музично-педагогічними (теоретичними), комунікативно-організаційними та мистецько-виконавчими компетенціями та забезпечення необхідними для інструментального виконавства музичними знаннями та формування музично-виконавських та тембрально-слухових умінь. Основними методами на цьому етапі були: інтерпретаційні, творчі вправи, комплексні тренінги, моделювання проблемних ситуацій, проектувальні та ін.

Третій етап формувального експерименту спрямовувався на формування емоційної відкритості студентів у процесі сприйняття та виконання музичних

творів, емпатійного переживання, рефлексивного осмислення її післядії, вироблення умінь саморегуляції внутрішнього стану та самоконтролю музично-педагогічних дій. Виконавська діяльність студентів на цьому етапі відрізнялась активізацією застосування ними різних виконавських технік, які максимально могли забезпечити темброве забарвлення виконуємих інструментальних творів. У процесі дослідно-експериментальної роботи з формування тембрового слуху майбутніх учителів музики у процесі інструментального навчання були використані такі основні методи: навчальні дискусії, тренінги, інтерпретаційні, метод формування емоційної гнучкості, імпровізаційні творчі завдання, евристичний полілог, інтерактивні методи.

На четвертому (творчо-оцінювальному) етапі формувального експерименту основна робота була спрямована на акумуляцію функціонування всієї змістово-структурної моделі формування тембрового слуху, спрямованої на орієнтацію студентів на діяльнісно-творчу самореалізацію. На цьому етапі педагогічної роботи широко використовувався метод тембрового моделювання, тобто пошуку нових тембрових можливостей. Студентам також було запропоновано розробити власну інтерпретацію інструментального твору, який вони обирали за власним бажанням, та виконати його перед глядацькою аудиторією.

Експериментальна перевірка ефективності запропонованої методики формування тембрового слуху майбутніх учителів музики в процесі інструментального навчання була зафіксована на контрольному етапі, що дозволив встановити кількісні та якісні зміни в рівнях сформованості означеного феномена. Використання статистичних і математичних засобів, їх інтерпретація уможливили засвідчити, що у студентів експериментальних груп, які навчались за розробленою авторською методикою, були визначені вищі відсоткові дані наповнюваності рівнів сформованості досліджуваного феномена наприкінці формувального експерименту. Отримані результати формувального експериментального дослідження уможливили визначити позитивну динаміку сформованості тембрового слуху майбутніх учителів

музики в процесі інструментального навчання і підтвердили практичну доцільність, ефективність запропонованої поетапної методики.

Ключові слова: інструментальне навчання, майбутні вчителі музики, тембровий слух, компонентна структура, поетапна методика, педагогічні умови, засоби, методи.

ABSTRACT

Pen Siyue. Methods of forming the timbre of future music teachers in the process of instrumental learning. - Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of the doctor of philosophy in the field of knowledge 01 Education on a specialty 014 Secondary education (musical art). - National Pedagogical University named after M.P. Drahomanov, Kyiv, 2021.

The dissertation presents the results of research on the formation of timbre hearing of future music teachers as an important prerequisite for their further effective music performance. Considering the timbre sound as a quality that distinguishes the pitch of sounds and their sound color, it is emphasized that due to this quality of sound of one or a group of instruments or voices, the sound differs from others. Based on the analysis of different pitch elements as regularities of the relationship between timbre and pitch, it is determined that the timbre impression of sound occurs in the process of perception of a complex of simultaneous sounds, which is analyzed by hearing so that only to some extent control periodic changes in pitch and intensity.

Preparing future music teachers for the development of students' timbre hearing is an important task of their professional development. Considering timbre hearing as a person's ability to fully perceive all the multifaceted colors of musical art, there is a need for successful formation of this ability in students. From this position the timbre-auditory sound features are distinguished: the possibilities of the

range, the values of overtones, the specifics of the timbre expressiveness, sound color and register-performance expressiveness.

Methodological approaches to the professional training of future music teachers are substantiated, namely: system-value, synergetic, reflexive-conscious, creative, acmeological. Cystemno-value pidxid cppyamovanyy nA zabezpechennya tsilisnocti in fopmuvanni znan students aktualizuye intehpatsiyni vlactyvociti ob'yektiv, yix poxodzhennya, communications and ctpuktupu nA ocnovi metodolohichnyx ppyntsypiv cystemnocti ta vcebichnocti vyvchennya i ppotseciv phenomena. The synergetic approach of preparation of future specialists for practical work with students presupposes the existence of potential structures and complex integral systems, the identification of specific features that are subject to general laws as they arise. The reflexively conscious approach of preparation of future teachers of music art to practical work with students is connected with comprehension of music-pedagogical activity, with development and realization of own individuality in this process. The creative approach of preparing students of art faculties to the timbre-auditory perception of musical works requires the creation of a creative atmosphere of educational activities, which helps to improve the performing and instrumental level and covers the formation of value artistic orientations by means of musical art. The acmeological aspect of preparing students of art faculties of pedagogical universities to work productively with students projects a degree of maturity when individual, personal and subject-activity characteristics are studied in unity, in all interrelations, in order to promote higher levels of development. From the standpoint of acmeological education, the future specialist must think professionally, creatively, competently.

Research attention was focused on the procedural-functional analysis of the formation of timbre hearing of students of art faculties of pedagogical universities, which correspond to the complex methodology of this process and includes: cognitive, research, correctional, creative, prognostic functions.

The main principles of the formation of timbre hearing of future music teachers we have identified: the integration of interdisciplinary knowledge in

preparation for performance; the focus of educational activities on musical and auditory performance; emotional and regulatory saturation of the educational and executive process; reflexivity of art education; creative self-improvement of educational and executive activity.

The developed structure of students' timbre hearing included: cognitive-informational, cognitive-operational, evaluative-empathic, productive-activity components. The cognitive-informational component characterizes the level of musical erudition and is determined by the need to accumulate musicological and methodological knowledge of students, the development of timbre-auditory skills and the activation of their musical thinking. Indicators of the cognitive-information component determine: the content and persuasiveness of the analysis of instrumental works; awareness of the genre and stylistic features of the performed instrumental works; systematic and flexible knowledge of the historical and theoretical foundations of instrumental performance.

The cognitive-operational component includes students' awareness of the means of musical expression, the availability of basic information on ensemble performance, which indicates the degree of formation of knowledge about instrumental art and the desire to expand them. Indicators of the cognitive-operational component are determined by: expression of students' desire to learn a new repertoire, attentive listening to explanations about the content and construction of artistic images of musical works; availability of basic information on expressive timbre means and features of ensemble performance; tendency to associate artistic images of works.

The evaluative-empathic component determines the degree of ability of future music teachers to assess the empathic-volitional state in performance. Indicators of the evaluative-empathic component include: expression of emotional enthusiasm for the process of awareness and performance of works of instrumental music; ability to reflexive analysis and self-regulation of pedagogical situations; ability to control oneself in the process of one's own artistic and pedagogical actions.

The performance component accumulates the functioning of the entire semantic-structural model of the formation of students' timbre hearing, which is aimed at creative self-realization of future music teachers. The criterion of the performance-activity component is the measure of students' orientation to activity-creative self-realization in practical activity. Indicators: the need for reflective awareness of professional activity; creative expressions of students in the process of studying instrumental works; ability to critically evaluate the results of executive activity.

For successful formation of timbre hearing of students of faculties of arts of pedagogical universities we have developed pedagogical conditions, namely: creation of the positive educational and performing environment; actualization of the student's desire for personal performance self-expression; professional orientation to self-control of timbre-auditory representations; intensification of educational activities through the effective use of interactive technologies; encouraging students to information modernization of the educational process.

The methodical model of formation of timbre hearing of future music teachers in the course of instrumental training is developed that from statement of the purpose and the basic tasks covers: scientific approaches, the basic principles of art training, pedagogical conditions, stages of pedagogical work, effective methods of formation of the specified phenomenon cycle.

The presented stages of research and experimental research (ascertaining, control, formative) provided realization of the set purpose and introduction of the developed author's experimental technique, according to logic of formation at students of faculties of arts of pedagogical universities of timbre hearing in the course of instrumental training, and also allowed to check its efficiency. At the ascertaining stage of the experiment, due to diagnostic methods, the levels of timbre hearing formation of future music teachers were established, namely: high, medium and low.

The author's experimental technique covered four stages: cognitive-analytical, artistic-performing, value-conscious, creative-evaluative. The first stage of research

and experimental work was aimed at mastering the competencies of the timbre of sound flows in the performance of instrumental musical works and self-analysis of methods of their application. For the effectiveness of research and experimental activities at this stage, we have solved the following tasks: encouraging future music teachers to motivate and conscious use of acoustic techniques in the evolutionary processes of instrumental performance; identification of patterns of perception of acoustic properties of sound and their reproduction on various musical instruments; assistance in the adaptation of students to learn about the masterpieces of world instrumental music. The main methods at this stage were: demonstration-image, interpretation, articulation, complex trainings, case-methods, creation of situations of choice, etc.

The second stage of the experimental work - artistic and performing - helped to provide students with the necessary musical knowledge for instrumental performance and the formation of musical-performing and timbre-auditory skills. At this stage there was a comprehensive mastery of musical-pedagogical (theoretical), communicative-organizational and artistic-performing competencies and providing the necessary musical knowledge for instrumental performance and the formation of musical-performing and timbre-auditory skills. The main methods at this stage were: interpretive, creative exercises, complex trainings, modeling of problem situations, design, etc.

The third stage of the formative experiment was aimed at forming students' emotional openness in the process of perception and performance of musical works, empathic experience, reflexive comprehension of its aftermath, development of skills of self-regulation of internal state and self-control of musical and pedagogical actions. The performing activity of students at this stage was characterized by the intensification of their use of various performing techniques, which could provide the maximum timbre of the performed instrumental works. In the process of research and experimental work on the formation of timbre hearing of future music teachers in the process of instrumental learning the following main methods were solved:

educational discussions, trainings, interpretive, improvisational creative tasks, heuristic polylogue, interactive methods and more.

At the fourth (creative-evaluation) stage of the formative experiment, the main work was aimed at accumulating the functioning of the entire semantic-structural model of timbre hearing formation, aimed at orienting students to activity-creative self-realization. At this stage of pedagogical work the method of timbre modeling, ie search of new timbre possibilities was widely used. Students were also asked to develop their own interpretation of an instrumental work of their choice and perform it in front of an audience.

Experimental verification of the effectiveness of the proposed method of forming the timbre of future music teachers in the process of instrumental learning was recorded at the control stage, which allowed to establish quantitative and qualitative changes in the levels of formation of this phenomenon. The use of statistical and mathematical tools, their interpretation made it possible to show that the students of experimental groups who studied according to the developed author's method, were determined by higher percentages of filling levels of the studied phenomenon at the end of the formative experiment. The obtained results of formative experimental research made it possible to determine the positive dynamics of the formation of timbre hearing of future music teachers in the process of instrumental learning and confirmed the practical feasibility and effectiveness of the proposed step-by-step method.

Key words: instrumental training, future music teachers, timbre hearing, component structure, step-by-step method, pedagogical conditions, means, methods.

Основні наукові результати дослідження висвітлено у працях автора

Статті у фахових виданнях України

1. Пен Сіюе. Критеріальна структура сформованості тембрального слуху майбутніх учителів музики у процесі інструментального навчання. //Науковий вісник Миколаївського національного університету імені

В.О.Сухомлинського: педагогічні науки. - № 3 (66). – Миколаїв: МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2019. – С. 212-215.

2. Пен Сіюе. Стан сформованості тембрального слуху майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі інструментального навчання. //Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти: зб. наук. пр. наукове електронне видання <http://pptma.dn.ua/index.php/uk/>. – ДВНЗ «ДДПУ»; гол. ред. проф. Л. Г. Гаврілова. – Слов'янськ: ДДПУ, 2020. – Вип. 13. – 263 с. - С. 237-244.

3. Пен Сіюе. Основні аспекти підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до розвитку тембрального слуху учнів. //Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. № 8 (102). – Суми: СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2020. – С. 468-476.

Стаття у науковому зарубіжному виданні

4. Пен Сіюе. Пізнавально-інформаційний напрямок розвитку тембрального слуху майбутніх учителів музичного мистецтва. – KELM № 4 (32), vol. 1. 2020. Knowledge, Education, Law, Management. – С. 52-56.

Праці апробаційного характеру

5. Пен Сіюе. Особистісно-орієнтований підхід підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до продуктивної роботи з учнями //Сучасна мистецька освіта: матеріали I Міжнародних науково-практичних читань пам'яті академіка Анатолія Авдієвського /Укл.: доктор пед. наук, проф. А.В. Козир. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. – 232 с. – С. 224-225.

6. Пен Сіюе. Процесуально-функціональний аналіз розвитку музичного слуху майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі фахового навчання //Сучасна мистецька освіта: матеріали III Міжнародних науково-практичних читань пам'яті академіка Анатолія Авдієвського. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2019. – С. 136-138.

7. Пен Сіюе. Творчо-діяльнісний підхід до формування музичного слуху майбутніх учителів музики //Сучасна мистецька освіта: матеріали IV

Міжнародних науково-практичних читань пам'яті академіка Анатолія
Авдієвського. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020. – С. 65-67.